

Píše Marie Škarpová

(E*forum, 07. 07. 2022)

Knihu **Lucie Storchové *Řád přírody, řád společnosti. Adaptace melanchthonismu v českých zemích v polovině 16. století***, vydanou v loňském roce nakladatelstvím Scriptorium, lze číst jako další, a to nesporně výrazný příspěvek do diskuse o konceptualizacích bohemikálního literárního humanismu, jež se v posledním desetiletí vede na pokračování v českém prostředí. L. Storchová ve své knize totiž přímo programově hledá pro interpretaci bohemikální literární produkce zejména druhé poloviny 16. století (přesněji od čtyřicátých let 16. století do dvacátých let 17. století) jiné nástroje namísto dnes již notně petrifikovaného výkladového modelu latinského a národního (rozuměj: českojazyčného) humanismu. Neklade si přitom za cíl nabídnout koncept univerzálně použitelný, který by měl ambice obsáhnout pokud možno celou dochovanou raně novověkou literární tvorbu českých zemí, jež se hlásí k renesančnímu ideálu *studia humanitatis*. Přesto se jí podařilo představit nemalé množství textů bohemikální provenience – a to nejen těch, které obvykle bývají interpretovány jako součást literárního renesančního humanismu –jako sice vnitřně velmi rozmanitý, nicméně zároveň zřetelně ideově i stylově provázaný celek.

Současně se autorka knihy dokázala zdařile vypořádat s jedním z tradičních problematických aspektů, jež ustavil český nacionálně definovaný diskurs výše zmíněným konceptem „dvoukolejnosti“ bohemikálního literárního humanismu, a sice s úplným zneviditelněním německojazyčné humanistické produkce v českých zemích. Svou knihou se L. Storchová naopak snaží poukázat na jeden z možných spojovníků literární produkce ve všech třech nejfrekventovanějších literárních jazycích českých zemí 16. století, tj. v latině, češtině a němčině. Zvolené téma jí zároveň umožnilo nově interpretovat značnou část českojazyčné produkce veleslavínské tiskárny, tradičně vykládané jako projev vlastenectví jejího majitele Daniela Adama z Veleslavína, přesněji řečeno vlastenectví toho typu, jaký postuloval novodobý evropský nacionalismus. Mimochodem, L. Storchová v té souvislosti upozornila, že Veleslavín používal pojem *vlast-patria* podstatně jinak než novodobá česká společnost, a sice pro pojmenování primárně městské society, jejímž základním identitotvorným postulátem byl ideál obecného dobrého.

Jak naznačuje podtitul knihy *Adaptace melanchthonismu v českých zemích v polovině 16. století*, je podle L. Storchové základním pojítkem jí prezentovaného korpusu textů především sdílená představa o řádu světa, jak ji během svého působení na wittenberské univerzitě propracoval se svými spolupracovníky do podoby eklektického, nicméně velmi koncizního výukového systému jeden z klíčových

představitelů německé reformace a Lutherův blízký spolupracovník Philipp Melanchthon. Protože se tento výukový systém ve Wittenbergu používal až do reformy, již univerzita prošla v sedmdesátých letech 16. století, měly možnost se s ním během svého studia seznámit celkem dvě generace studentů českého i německého mateřského jazyka z českých zemí, kteří začali houfně do Wittenbergu přicházet za studiem od třicátých let 16. století. Tito wittenberští absolventi se přitom melanchthonismem nejen nechali různými způsoby inspirovat ve své vlastní literární produkci (především v latině, případně též ve vernakulárním jazyce), ale melanchthonské učební kurikulum rovněž – byť v různé míře – integrovali do svého učitelského působení na univerzitách (zejména na univerzitě pražské) či na městských (tzv. partikulárních) školách. Jakkoli se dochované prameny zdají stvrzovat, že se na pražské univerzitě melanchthonské kurikulum prosazovalo jen pozvolna a se zjevnými obtížemi a že jeho přijetí mělo spíše podobu fragmentarizujícího výběru, dochovaná literární produkce jejích učitelů a posléze i absolventů zároveň dokládá, že zejména během druhé poloviny 16. století k určitým proměnám jejího učebního kurikula přece jen došlo a že se tedy rozhodně novým tendencím nebránila en bloc.

Poukaz na kontakty nezanedbatelného množství literátů z českých zemí zejména v „dlouhé“ druhé polovině 16. století s wittenberským intelektuálním centrem a na přímé spojení jedné fáze jejich studijního života s Wittenbergem není samozřejmě ničím novým. Nový je však v kontextu dějin bádání o českém literárním humanismu přístup, s jehož pomocí se L. Storchová pokusila tento fenomén interpretovat. Metodologicky se její kniha jednoznačně hlásí k relačně pojatým dějinám, kladoucím důraz na přenos myšlenkových a kulturních skutečností jako na proces otevřené, dynamické a reciproční povahy; odmítá tedy tradiční koncept vlivu, založený na dvoučlenném, výrazně asymetrickém modelu originálně tvůrčího, vysílajícího pokrokového centra na jedné straně a pasivně přijímající, na centru závislé, a tedy nutně časově opožděné periferie na straně druhé. Při studiu transmise melanchthonismu českými literáty tak L. Storchová upozorňuje na výběrovost a fragmentarizaci jako na výrazné rysy tohoto procesu i na jeho výsostně adaptační povahu, jež poukazuje na jeho tvořivý charakter.

V tomto kontextu poněkud udivuje, že s jedním ze základních pojmů zvoleného tématu, jímž je luterská teologie, se v knize zachází poněkud schematicky. Na určité aspekty vnitřní dynamiky teologického myšlení Philippa Melanchthona se v ní sice upozorňuje, to však komplexitu sledovaného jevu zdaleka nepostihuje. Doba Melanchthonova působení na univerzitě ve Wittenbergu byla sice nepochybně obdobím, jež získalo v dějinách luterství klíčovou pozici, neboť jí byl přirčen status jedné z jeho zakládajících událostí, nicméně proto ještě jistě nelze luterskou teologii beze zbytku ztotožnit pouze s teologiemi Martina Luthera a Philippa Melanchthona, případně s teologickým myšlením jeho univerzitních spolupracovníků, jakkoli jde nesporně o luterské teology zcela ústředního významu a jakkoli toto tvrzení platí zejména pro ranou fázi luterství. Opakovaná konstatování L. Storchové o základním ukotvení melanchthonismu v luterské teologii, jež je ovšem ve většině případů spíše mlčky ztotožněna s teologickým myšlením Philippa Melanchthona, se tak v knize ke škodě

věci stává stereotypně opakovanou floskulí bez snahy o hlubší argumentační oporu.

Ostatně sám melanchthonismus je v knize představen pouze stručně. Sice se opakovaně konstatuje jeho eklektický charakter, jeho sepětí s jinými dobovými i předchozími koncepty vědění se však nanejvýš jen letmo naznačují. Melanchthonismus se tu především kontrastuje vzhledem k naší době, v distanci od tradičního konceptu reformace jako progresivního modernizačního činitele v civilizačním vývoji lidstva. Opakovaně se tedy zdůrazňují ty jeho aspekty, jež modernizačním diskurzem pojmut nelze. Proto se v knize např. klade velký důraz na jeho přináležitost ke stvořenostnímu myšlení, umožňujícímu uchopit v jednotícím gestu vědění o vesmíru, přírodě, kultuře, člověku a morálce, téměř vůbec se však přitom nespécifikuje jeho pozice vzhledem k jiným fyzikoteologickým konceptům. Kniha tak vlastně mj. ukazuje fascinaci člověka ze zcela sekularizované společnosti náboženskou kulturou, v níž náboženství zásadním způsobem prostupuje všechny její oblasti včetně konceptů vědění.

Primárním selekčním kritériem pro výběr textů k analýze se tedy pro L. Storchovou stala přítomnost aspoň některých prvků melanchthonismu v bohemikální literární produkci či užití melanchthonských topoi nebo sdílených literárních postupů a textových strategií. Jen výjimečně se autorka ptá, jaké další koncepty a myšlenkové směry a literární tendence jsou v analyzovaných bohemikálních textech přítomny. Pokud tak činí, patří tyto části v knize k těm nejzajímavějším. Například v preskriptivních pojednáních o dokonalé manželce a hospodynyni poukazuje na koexistenci protestantského pojetí panenství jako přípravné fáze pro manželství, které je s argumentační oporou v bibli prohlášeno za základní stav každého křesťana a křesťanky, se starším, již v patristické době frekventovaným modelem panenství jako hodnotově nejvyššího, trvalého životního stavu. U většiny ostatních analyzovaných textů však konstatované „fragmenty melanchthonismu“ spíše jen volně „plují“ v jakémsi blíže neidentifikovaném ideovém vakuu, jež je nanejvýš označeno za obecně křesťanské, či dokonce jen obecně náboženské. V tomto aspektu tak kniha vlastně zároveň vybízí k pokračování v pozoruhodně započatém výzkumu.

Pohled do početného seznamu sekundární literatury i do poznámkového aparátu knihy, v němž se upozorňuje, že nejedna její kapitola vznikla rozpracováním autorčiny již dříve publikované či napsané stati, naznačuje, že kniha je výsledkem víceletého bádání L. Storchové, a to včetně činnosti ediční. Lze ji tedy číst i jako interpretační doprovod k autorkou již dříve vydaným bohemikálním humanistickým textům. Především je však nesporně důležitým příspěvkem k problematice kulturní a intelektuální transmise ve střední Evropě raného novověku a k poznávání intelektuálních dějin a dějin vzdělanosti v českých zemích zejména druhé poloviny 16. století. Jelikož se primárně zaměřuje na „myšlenkové obsahy“ analyzovaných textů a nabízí především jejich „regesta“ a zajímá se primárně o otázku sociálních funkcí literatury (literární produkce jako strategie získávání patronátu, jako jedna ze strategií sebeprezentace literátů usilujících o zvýšení společenské prestiže atd.), je současně rovněž velkou pobídkou pro literární dějepisce k novým interpretacím nemalého množství dochovaných

textů bohemikální provenience 16. století, které jsou v ní tematizovány, ať už jde o tituly v českém literárním dějepisectví etablované, jež dávno získaly své místo v kánonu české literatury, nebo se naopak na jejich existenci upozorňuje v nové době poprvé.

Lucie Storchová: *Řád přírody, řád společnosti. Adaptace melanchthonismu v českých zemích v polovině 16. století*. Dolní Břežany: Scriptorium, 2021, 460 s.

www.ipsl.cz